

Миллий тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси 1996 йил, 4 июн 22 (51)- сон

Миллий тикланиш йўлида

1995 йил баҳорида бир гуруҳ Ўзбекистон эиёлилари республикада янги бир демократик партия тузиш ташаббуси билан чиқдилар. Ташкилий кўмита тузилди. Бу партия Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси деб аталадиган бўлди.

1995 йил 3 июн куни Ўзбекистон республикасининг пойтахти Тошкент шаҳридаги мухташам Кинчилар уйида партиянинг ташкилий курултойи бўлди. Бу курултойни Ўзбекистон халқ ёзувчиси Саид Аҳмад очди.

Ташкилий кўмита раиси академик Азиз Каюмов Миллий тикланиш демократик партиясининг низоми ва дастури лойиҳаси тўғрисида маъруза қилди. Курултойда Ўзбекистон вилоятларидан келган катнашчилар, Тошкент шаҳар вакиллари сўзга чиқиб, бу низоми ва дастур лойиҳаларини қувватладилар, уларни мукамаллаштириш бўйича таклиф ва мулоҳазаларини баён қилдилар.

Курултой Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг тузилганини эълон қилди. Партия Марказий хайъати сайланди. Партиянинг Марказий органи «Миллий тикланиш» газетасини чиқариб туриш тўғрисида қарор қабул қилинди. Партиянинг низоми ва дастури қабул этилди. Курултой сўнггида бўлиб ўтган Марказий хайъат йиғилишида партия раҳбарияти сайланди. Академик Азиз Каюмов хайъат раиси этиб, адаб ва журналист Иброҳим Рафуров, профессор Тошпўлат Тошоновлар марказий хайъат раисининг ўринбосарлари этиб сайландилар. И. Рафуров «Миллий тикланиш» газетасининг бош муҳаррири этиб тасдиқланди.

8 июн 1995 й. Ўзбекистон Адлия вазирлиги Миллий тикланиш демократик партиясини рўйхатдан ўтказди. Ушанда 4.000 га яқин партия аъзоси бор эди.

Миллий тикланиш давр талабидир. Партия ўз фаолиятида Ўзе-

кисонда демократик гражданлик жамияти йўлидан боради.

Мамлакатимизда иқтисодий, ижтимоий ислохотларни амалга ошириш бўйича республика Президенти И. А. Каримов томонидан ишлаб чиқилган асосий беш принцили кўлаб-қувватлайди. Бу қонуннинг устиворлиги, ислохотларнинг аста-секин, бирин-кетин ўтказилиши, давлатнинг асосий ислохотчи эканлиги, иқтисоднинг сиёсатдан айри равишда ривожланиши, аҳолининг мустақкам ва изчил ижтимоий ҳимоясидан ибобатдир. Партия ўз фаолиятини Ўзбекистон республикасининг Конституцияси асосида уюштилади. Унинг иқтисодий, ижтимоий ва ҳарбий сиёсатини шу конституцияда белгиланган меъёрлар асосида амалга оширади.

Миллий тикланиш демократик партияси илмий-техник эиёлилар, иқодий ҳодимлар, маориф ва маданият соҳасида хизмат қилувчи мутахассисларнинг партиясидир. Биз миллий кадриятларимизни тиклаш, уларнинг энг яхши томонларини ҳаётга жорий этиб, улардан Ўзбекистон истиқлолини мустақамлаш мақсадида истифода этишни мақсад қилиб олганмиз. Биз жамият ва шахс тақомилини таъминламоқ йўлида иш тутамиз. Маънавий тақомилнинг бош омилли илм ва маърифатдир.

Бани одам аз илм ёбад камол
На аз ҳашмату жоҳу молу минол
(Саъдий)

Маънос: Одам боласи илм туфайли камол топади, дабдабали ҳаёт, бойлик, молу мулк туфайли эмас.

Кишиларимизда билимга, маърифат ва маданиятга муҳаббат ва садоқат туйғуларини тарбиялаш бизнинг вазифамиздир. Маънавий камолот инсонда ватанпарварлик, инсонпарварлик, халқпарварлик,

адолат ва ҳалоллик, иймон ва покиза тийнатилликка илҳос ва садоқатни келтириб чиқаради.

Улуғ аждодларимиз берган таълимотларнинг моҳияти шунда. Навоийнинг 555 йиллигини нишонлаш, унинг 20 жилдлик қўлиётининг нашрини 2000 йилгача яқунлаш; Тошкентдаги Навоий боғини янада ободон қилиш тўғрисида Ўзбекистон Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йил 9 феврал қарори миллий тикланиш соҳасидаги улкан бир қадамдир. Соҳибқирон Амир Темур Қўрагоннинг 660 йиллиги 1996 йилда кенг нишонланади. Ўзбекистон Олий Мажлиси амир Темур ордени таъсис этди. Тошкентда соҳибқирон Амир Темур ва теурийлар фаолиятини намоёйиш этувчи маҳус музей жадал суръатлар билан бино қилинмоқда. 1996 йил апрел ойида Парижда ЮНЕСКО томонидан Амир Темурнинг 660 йиллигига бағишланган тадбирлар ўтказилди.

Ўзбекистон жамоатчилиги Махмуд Замахшарий, Нахмиддин Кубро, Абдурауф Фитрат, Файзулла Ҳўжаев каби улуг зотлар хотирасини эъзозламоқда. Бундай тадбирлар изчил равишда амалга оширилиб бориляпти.

Миллий тикланиш демократик партияси Ўзбекистонда амалга оширилаётган ана шундай хайрли ишларда фол иштирок этмокни ўз вазифаси деб билади.

Бир йил жуда қисқа муддат. Шу фурсатда партия шаклланди, унинг вилоят бўлимлари ташкил топди. Кўп ўсиш қийинчиликларини босиб ўтишга тўғри келди. Партиянинг келажаги унинг фаолиятининг иш қобилиятига кўп ҳижатдан боғлиқдир.

Партиянинг марказий органи «Миллий тикланиш» газетаси муваффақият билан ишламоқда. Унинг 51 сони нашрдан чиқди. Газета ўтган фурсат мобайнида анчагина қизиқарли илмий-оммабоп, публицистик, бадиий материаллар билан чиқди. У газетхонларнинг диққат-этиборини қозонди. Лекин хали кўп ишлар олдинда. Бир йил ичида йиғилган тажриба бундан кейинги фаолиятимизни яхшилашга хизмат қилажаги шубҳасиздир.

Боалар кулгуси
Бахтиёр авлодлар
оламни тутсин,
ўссин дунёда!..

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси ташкил топганига бир йил тўлди

ПАРТИЯНИНГ ТАШКИЛИЙ ИШЛАРИ

Ўтган бир йил давомида Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг вилоят, туман, шаҳар партия ташкилотлари фаолиятида кўлаб ташкилий ишлар амалга оширилди. Ҳозирги вақтда Андижон, Бухоро, Жиззах, Наманган, Навоий, Самарқанд, Сирдарё, Фарғона, Сурхондарё, Қашқадарё, Хоразм, Тошкент вилоятлари партия ташкилотлари, Тошкент шаҳар партия ташкилоти тузилиб бўлинган. Шу билан бирга бу ташкилотлар ўз вилоятларида туман, шаҳар ва бошланғич ташкилотларини тузишга диққат этиббориларни қаратган. Шу қуларда Тўлан Низоми раислик қилаётган Андижон вилояти ташкилоти 12 та туман, шаҳар, ўрол Носиров раислик қилаётган Жиззах вилояти партия ташкилоти 8 та, Исматило Абдуллаев раислик қилаётган Наманган вилояти партия ташкилоти 12 та, Ақромжон Каттабеков раислик қилаётган Сирдарё вилояти партия ташкилоти 12 та, Саматжон Шойкулов раислик қилаётган Қашқадарё вилоятида 15 та, Аскаржон Ортоқов раислик қилаётган Тошкент вилоятида 8 та, шунингдек Навоий вилоятида 7 та туман, шаҳар партия ташкилотлари тузилган. Уларга шу туман, шаҳарларда истискомат қилувчи илгор ва фол маориф, тиббиёт, матбуот, маданият ҳодимлари раҳбарлик қилмоқдалар.

Ўтган давр орасида Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Марказий хайъати томонидан «Миллий тикланиш истиқлол хизматида» мавзудаги пленум чакрилди. Унда Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Марказий хайъати раиси Азизхон Каюмовнинг маърузаси тингланди. Маърузада миллий тикла-

нишимизнинг турли қирралари ҳақида гап борди. Мазкур пленум материаллари вилоят партия ташкилотларида ўрганилмоқда ва шу асосда тадбирлар белгиланиб, ишлар олиб боришмоқда.

Партия ташкилотларининг хайъат ва раёсат йиғилишларини ўтказиб боришда Қашқадарё, Сирдарё, Жиззах, Тошкент, Андижон вилоятлари партия ташкилотлари фаолият кўрсатмоқдалар. Партия анкумаларини ўтказишда вилоят, шаҳар партия ташкилотлари ўзларининг долзарб масалаларидан келиб чиққан ҳолда кўп тартибига масала қўядилар. Масалан, Тошкент шаҳар партия ташкилоти Ўзбекистон Республикасининг илмий потенциални Тошкент шаҳрида бошқа воҳаларга нисбатан кўпроқ фаолият кўрсатганини эътиборга олиб шу йилнинг апрел ойида бўлиб ўтган хайъат йиғилишида «Ўзбекистонда фан ва техника тараққиёти ва Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Тошкент шаҳар ташкилотининг вазифалари» мавзусидаги масалани муҳокама этдилар. Унда Ўзбекистон Фанлар академиясининг академиги ва бош илмий котиби К. Ғ. Ғуломов маъруза қилди. У Ўзбекистон Фанлар академияси олиб бораётган ишлар, мустақиллигимиз шарофати билан Ўзбекистонда фанда олиб борилаётган ислохотлар, ёш олимлар билан ишлаш, ҳақида сўзлади. Хайъат йиғилишида техника фанлари доктори, профессор А. Қодиоров, Ўзбекистон Фанлар академиясининг академиги А. Каюмов, Жаҳон тиллари университети профессори Г. Бокиева, фалсафа фанлари доктори, профессор Т. Тошонов ва бошқалар муҳокама этилган масала юзасидан ўзларининг фикр ва мулоҳазаларини билдирди.

лар.

Ўтган давр орасида партия аъзоларининг сафларини қўпайтиришга ҳам эътибор берилди. Бу ишлар айниқса Андижон, Қашқадарё, Навоий вилоятларида сезиларли бўлди. Буларнинг ҳар бирида мингга яқин партия аъзолари фаолият кўрсатмоқда. Партия аъзолари сафларини қўпайтиришда Навоий вилояти партия ташкилотининг хайъат раиси ўринбосари ўрол Санакулов, Андижон вилояти Бўз тумани партия ташкилоти хайъати раиси Ҳумоюн Акбаров, Қашқадарё вилояти партия ташкилоти хайъати раиси Самат Шойкулов ва унинг ўринбосарларининг ишларини кўрсатиб ўтиш лозим.

Ташкилий ишлар соҳасидаги муаммолар ҳақида гапирадиган бўлсак Самарқанд, Фарғона, Сурхондарё вилоятлари ва Тошкент шаҳри партия ташкилотлари туман, шаҳар, шунингдек, бошланғич партия ташкилотларини тузишда партия аъзолари сафларини қўпайтиришда бошқа вилоятлар даражасига етишга ҳаракат қилишлари лозим.

Шу қуларда Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Марказий хайъати вилоят, шаҳар ва туман партия ташкилотлари фаолиятини Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 5 йиллик байрамини муносиб қўтиб олиш ва бунинг учун партия аъзолари, раёсатда мустақиллигини, Ўзбекистон Республикаси Конституциясини маҳд этувчи тадбирлар ўтказиб боришни тасвия этмоқда.

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Марказий хайъати барча вилоят, туман ва шаҳар партия ташкилотларини ана шу улуг ва қўтлуг байрамни муносиб қўтиб оладилар.

ҚОНФУЦИЙ АЙТГАН ЭКАН...

ХУ ФАСЛ

12. Устоз дердики:
— Узоқни қўзламаган одамнинг бурни тагидан ишқиллабди чикиб туради.

15. Устоз айтди:
— Айбни бошқалардан эмас, кўпроқ ўзингиздан кўринг. Шундай қилсангиз, одамларнинг гашига тегишдан халос бўласиз.

16. Устоз айтди:
— Нима қилиш керак деб сўрамаган одамлар билан менинг ҳам ишим йўқ.

21. Устоз айтди:
— Муносиб эр ўз-ўзидан талаб қилади, майда одам кўпроқ бошқалардан талаб этади.

22. Устоз дерди:
— Муносиб эр ўзини босиқ-вазмин тутати ва гап тортишишдан қочади. Одамлар билан чиқишди, лекин улар билан тилини бир қилмайди.

24. Сизгун сўради:
— Бир умр амал қилса бўладиган бирдан бир насихат бормикин?
— Кўнглингни кенг тут, — деди унга Устоз. — Ўзингга раво кўрмаган нарсаларни бошқаларга ҳам раво кўрма.

28. Устоз айтди:
— Агар ҳамма кимнидир ёмон кўрса, нимага шундайлигини албатта суриштириб билгин. Агар ҳамма кимнидир яхши кўрса, албатта билгин, нимага?

30. Устоз айтди:
— Хато қилсаю хатосини тузатмаса — демак, баттар хато қилибди.

41. Устоз айтди:
— Агар сўзлар фикрни англатсалар, шунинг ўзи етарли.

XVI ФАСЛ

7. Конфуций дерди:
— Муносиб эр уч нарсадан эҳтиёт бўлмоги лозим: қуч-қувватинг тўлиб-тошиб ётган ёшлик чоғингда — ҳиссиётларга берилишдан сақлангин; ҳаётини қувваларинг этилиб камолга тўлган чоғингда — жанжал-тўпалонлардан ўзингни тий; кунинг кетиб

қариган пайтингда — бахил бўлишдан сақлан.

12. Си деган ўлканинг шоҳи Сзингуннинг мингта от қўшиладиган аравалари бўлар эди. У қазо қилганда, халойиқ мактай деса, биронта қилган яхшилиги топилмади. Бо ва Шулар эса Шоуйан тоғи тагидан очликдан ўлиб кетдилар, халқ эса хали ҳамон уларни дуо қилиб тилдан қўймайди.

XVII ФАСЛ

2. Устоз айтди:
— Табиат одамларни яқинлаштирати, одатлар — узоқлаштирати.

3. Устоз айтди:
— Фақат энг олий донолик ва энг бориб турган аҳмоқликкина ҳеч қачон ўзгармайди.

4. Устоз Учэн деган ерга келиб қўшиқ ва соз овозларини эшитди. Шунда кулиб деди:
— Товуқни сўйиш учун катта пичоққа на хожат?
Бунга Сзию шундай жавоб қилди:
— Бир маҳаллар мен Устознинг шундай деганини эшитган эдим: «Агар худмадор тарбияли бўлса, у одамларни севади; агар халойиқ тарбияли бўлса, уни бошқариш осон кечади».
— Устозадалар! — деди Устоз. — Ян ҳақ. Мен ҳозир айтган гап эса — ҳазил эди.

12. Устоз айтди:
— Қўриниши жиддий, лекин кўнгли кўрқоқ бўлса — демак, у майда одамга ўхшайди: худди омбордан бировнинг уйига ўтган ўғрининг ўғинаси!

19. Устоз айтди:
— Мен бошқа гапиришни истамайман.
— Агар Устоз сўйламаса, биз бошқаларга нима деймиз? — эътироз билдирди Сизгун.
— Осмон ҳам гапирмайди-ку? — деди Устоз. — Лекин тўрт фасл бери кетидан бошқаси келади, ҳамма нарса тугилади ва ўсади. Ахир осмон сўйлайди-ми?

Тарихни ортга қайтариб бўлмайди. Бу табиат ва жамият қонуни. Шундай экан бу қонунга хилоф иш тутган кишилар хато қилади. Халқимизнинг яқин ўтмишида чеккан заҳматларини била туриб, эски буйинтуруқни қайтадан бўйинга олиш — соғлом ақлга зиддир. Ўлкамизни қайтадан янги қилмайлик. Эркин ҳаёт учун бир жону бир тан бўлиб курашайлик.

Ислом КАРИМОВ.

учун қўллади: гўё улар қа-

«ОЛТИН КАФАС ИЧРА ҚИЗИЛ ГҮЛ...»

Ҳазрати Алишер Навоий, менинг назаримда, нафақат буюк мутафаккир, файласуф ва шоирдирлар, балким улкан савқи илоҳийга эга баъшоратчи ҳам бўлгандай туюладилар.

Ғурбатда ғариб шодумон бўлмас эмиш,
Эл анга шафиду меҳрибон бўлмас эмиш.
Олтин кафас ичра гар қизил гул бутса,
Булбуга тикондек ошён бўлмас эмиш.

Мақкор совет тузумининг мадҳохлари ушбу рубойини ҳам ўз мақсадлари йўлида чапа бирёқлама талқин этиб келдилар ва уни ҳаммаша совет тузуми билан келишолмай четта кетган ватандошларимизга тана-дашном бериш

айтганда «олтин кафас ичра қизил гул» битган шўрлик «булбул»нинг кунни эмасмиди?! Собик совет империяси гўзал шоирларга бурканган, ялтироқ бўлса-да моҳияти «кафас» экани, ўз халқи қонига бўлган байроғи — гули «қизил» экани

питализмнинг «олтин кафаси»да ғурбатда эканлар... Холбуки, яна бир шойримиз таъбири билан айтганда, аслида еримиз чоризм ва болшевизм мустамлакасида азоб чеккан замонда четдагилар эмас ўзимиз «ватанда беватан» бўлидик.

Буюк бобоимизнинг рубойлари замиридаги энг асос туйғу эса, менинг назаримда, энг аввало мустақиллик, озодлик, эрк туйғусидир, сўнг эса ғурбат, айрилиқ жафосидир. Зеро, булбул яъни халқ нафақат ғурбатда, балким яшаб турган ерида ҳам «олтин кафас» ичида шодумон бўлолмайди. Шўро тузумидаги турмушимиз («ҳаётимиз» эмас, у яшашини «ҳаёт» деб бўлмасди) навоёйна

кафасни, одам дорни орзу қилмаганидан, озод халқ ҳеч қачон кишини орзу қилмайди.

ҚАЁҚҚА ЧОРЛАМОҚДАЛАР

Ўзбек халқига ашаддий коммунистлик ёт эди, шунинг

Карим ҲАКИМҲҒЛИ

МУДХИШ САЛТАНАТ

хазратнинг башоратиға ўхшайди.

Бугун мустақилликка эришган, тутқунликдан озод бўлган халқимизни яна «қизил гул»ларни — қизил байроқларни силкийтиб «олтин кафас»га — СССР-га қорлаётганларнинг ҳаракати ҳаёт қонунларига, тирликкага зиддир. Файласуфлардан бири киноя билан «халқни кишанга солиш учун ўзинг ҳам халқ кўзича тақиб туришинг керак» деган экан. Собик қизил салтанатнинг пойтахтидан бугун неоконунларига яна «халққа ғам-хўрлик», «ижтимоий тенглик», «адолат» ҳақида шоирларни вайсамоқдалар, яъни халққа тақмоқчи бўлган кишанларини жилвагар кўрсатмоқдалар. Бироқ гул — қайчини, булбул —

таъкидладилар. Чет эллик нуфузли советшунослар ҳам бу фикрни тасдиқладилар, уларнинг олинков назарича, қизил салтанат даврида «Москва қонунлар қўлида» бўлиб қўйилган одамдай яшашга қўймайдиган Кремл кўрсатмаларини қандай қилиб «бузмасдан четлаб ўтиш» имкониятларини изларди, осийликлар эса бу гайришорларга парво ҳам қилганлари йўқ». Жаҳон аҳли юз йилдан буён устидан кулиб келган «коммунизм эртақлари» бугун бизнинг эртимизга ҳам кулгили бўлиб кўринмоқда: «Коммунизмда пул бўлмайди, ҳамма нарса сароб бўлади, тўшаклар — умумий, ҳар ким дўконга кириб хоҳлаган нарсасидан хоҳлаганига қўтариб кетаверади...». Албатта, халқимиз орасида бу чўпчакларга астойдил ишонган одам бўлган эмас, эҳтимол, бу бир овуңчи, таскин бўлгандир. Халқ болшокойларнинг «ердаги жаннат» ваъдасига ўз «баҳо-сини берган». Эшитдингми, коммунизмда озик-овқат мўл бўлар эмиш, телефон гўшагидан тўтиб, бюротиға берсанг кифоя экан?! Тўғри, коммунизмда сен телефон орқали озик-овқатга бюротиға берасан, сенга уларни телевизор орқали кўрсатишади!..

Давоми иккинчи бетда

«МТ»: ВОҚЕАЛАР, ХАБАРЛАР

ҲАМИД СУЛАЙМОН ЗАМОНДОШЛАРИ ХОТИРАСИДА

Замонлар оша неча фозилу донишлар таъкидлаганидек, мангу барҳаёт инсонлар бўлади эллар тарихида. Юртимиз тарихи зарварлақарида бундай зотлар номи кўлаб зикр этилган. Булар орасида буюк олим, профессор Ҳамид Сулаймон ҳам бор.

28 май куни Республика маънавият маркази «Фан ва маънавият фидойилари» шiori остида олим таваллудининг 85 йиллигига бағишланган илмий-маърифий хотира кечаси уюштирди.

Марказ раҳбари Неймат Аминов кириш сўзидан сўнг кечани ёзувчи Хайриддин Султон олиб борди. Кеча давомида Ҳ. Сулаймон ўз меҳнати, инсонийлиги, шахс-сиймоси билан замондошлари хотира-сида маълум эътиборли ўринга эга эканлиги қайта-қайта тилга олинди. Сўзга чиққан олимнинг дўстлари Шукрулло, А. Каюмов, О. Ақромжўжаев, О. Файзуллаевлар Ҳ. Сулаймон ўз даврининг қомил инсонларидан бўлганлиги ҳақида сўз юритиб, бирга кечган дамларини хотирладилар.

Бундан ташқари, олимнинг шоғирдлари М. Ҳамидова, М. Раҳматуллаева, Б. Ҳасановлар устозлари ҳақида ўз дил сўзларини ўтирганларга сўзлаб бердилар. Кеча сўнггида олимнинг рафиқаси Фозила Сулаймоновага сўз берилди. Фозила опа Ҳ. Сулаймоннинг ибратли интизомни, гўзал одобни, инсоний фазилатлари ҳақида гапирди. Айтганча, опа Ҳ. Сулаймон ҳақида ўзининг хотиралар китобини ёзиб тугатибди. Худо хоҳласа, яқин қуларда олим ҳаёти ва фаолияти ҳақида тўла маълумот берадиган бу мажмуа қўлимизга төғиб қолади.

Б. САИДОВ

МАРКАЗИЙ ХАЙЪАТНИНГ РАЁСАТ ЙИҒИЛИШИ

Яқинда Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Марказий хайъатининг раёсат йиғилиши бўлди. Йиғилишда Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Марказий хайъатининг навбатдаги III пленумини чакриш, Миллий тикланиш демократик партиясининг бир йиллигини қўтиб олиш ва бошқа масалалар кўриб чиқилди.

Биринчи масала бўйича марказий хайъатнинг навбатдаги пленумида «Миллий тикланиш ва бошланғич таълим» масаласини муҳокама этиш ва халқ таълими муассасаларига бу соҳада ёрдам бериш масаласи муҳокама этилди. Мазкур масалалар бўйича маърузачи этиб партия марказий хайъати раиси Азизхон Каюмов-белгиланди. Пленумни 20 июн соат 10.00 да чакришга келишилди.

Иккинчи масала юзасидан Марказий хайъат раиси ўринбосари Т.Тошонов гапирди ва бир йил давомида Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси фаолиятида қилинган ишларга тўхталиб ўтди. Ушбу масала юзасидан раёсат қарори қабул қилиниб, унда Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ташкил этилгани вилоят, туман ва шаҳарларда партия аъзолари билан тантанали йиғилишлар, давра суҳбатлари, ўтказиб, партиянинг ташкилий, оммавий, сиёсий ва маънавий-маданий ишларини янада яхшилаш, Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 5 йиллигини намунали ишлар билан қўтиб олиш ва бошқа зарур бўлган ишларни амалга ошириш лозимлиги кўрсатилди.

Т.ТОШЛОНОВ

Бугун, XX аср интиқосига келиб, марксизмнинг дахшати ва инқирози шубҳасиз бўлиб қолди. Турки, Маркс ҳаётигидек Бис-марк: «Бу чаласовод бухгалтер хали Европанинг бошига кўп кул-фат келтиради», — деб оғохлангирган эди. Аср бошидаёқ Коро-ленко, Плеханов, Достоевский, Бернштейн, Бердяев марксизм гоёлари тоталитар бюрократияга қўл келчини англаганлар. Аммо бугун биз бу ҳақда яна гапиришга ҳақликимиз, зеро марксизм «тажриба»да синалди. У — ғайритабиий, ғайрииктисодий, ғайриинсоний таълимот эканига шубҳа қолмади. «Маркс, Ленин даҳолар эди, бироқ уларнинг гоёларини амалга оширишда хато-лар бўлди», — деган қилвирликлар ҳам ноўриндир. Асос-асоси-да бу таълимот хатодир. Ҳўш, «марксизм» нималарни башорат қилди? Капитализм ўзининг «юқори ва сўнгги босқичи» бўлган империализмда туғайи ва бутун жаҳон бўйлаб сотсиалистик ин-қилоб юз бериш керак эди. Бундай бўлмади. «Ривожланган сотсиализм» ривожланишдан тўхтади, етмиш йил ичида барбод бўлди, капитализм ҳамон яшамокда.

Маркс «таълимоти»га кўра, сотсиалистик инқилоб ривож-ланган давлатларда, капитал хаддан зиёд тўпланиб, синф-лар антагонизми кучайган мамлакатларда юз бериши керак эди. Холбуки, инқилоб Маркс назариясига зиёд равишда қоқ Россияда юз берди, қонли оқибатларга олиб келди. Бугун ҳам инқилоблар Африко, Латин Америкаси, Осиёнинг қоқоқ давлатларида юз бермоқда, бой мамлакатларда аксарият ҳолларда, ҳукумат алмашувлари тинч, демократик тарзда кечмоқда. Бу марксизм ҳаётга тескари келаётгани-ни кўрсатади.

Капиталистик давлатларда Марксга эид ҳолда халқ фа-ровонлиги ошиш— сотсиализм революционизм эмас, аксинча эволюцион тарзда капитализм ҳосиласи бўлишини кўрсат-ди.

Марксизм-ленинизм ахжақоқимлик тузумларига хизмат қилди ва бугун Шарқий Оврупода ҳам, Кавказда ҳам, Рос-сияда ҳам, Марказий Осиёда ҳам инқирозга юз тутди. Чун-ки у мулқалиқ даъво қилди, ўқитди — ўргамди, сўзлади — тингламди... Муроса, мувозанат, муомала ҳўқмон бўл-ган дунёда, рангбаранглик, уйғунлик, ҳаракат билан тирик дорилфанода яратгандан ўзганинг монополияси инқирозга учраши шубҳасиздир.

Коммунистик гоёнинг XX асрдаги парвози ва инқирози — бунинг далояти.

Туркистон халқлари учун коммунистик мафкура ҳеч қач-он эътиқод ва маслакка айланган эмас, бироқ XIX аср охири XX аср бошидаги сиёсий-ижтимоий вазиятда қалтис рол ўйнади. Сир эмас, она юртимизга болшевиизм гоёлари сургун қилинган марксизмга ёпишиб қириб келаётган аср бошида халқимиз болшевиизмнинг «онаси» бўлган чоризм зулмидан озурда бўлиб, пичоқ батамом сўякка етган эди. Иёёнлар кўтарилар ва шафқатсиз бостириладди.

Тўғри, туркистонликлар учун «компартия манифестлари», «капитализмнинг юқори босқичи», «синфлар антагонизми» каби иборалар буткул маъвум эди. Аммо, «озодлик», «би-родарлик», «тенглик» гоёлари ўша пайтда эзилган халқ учун жилават туюлди. Улуснинг ачагина қисмига болшовоилар келиб, чоризм зулмидан кутқардиган ва мустақиллик бе-радиғанди туюлди.

1917 йилда галаёнга келган Россияга хоризждан кўтарин-ки руҳда келган инқилобчи Ленин бронепоездларга чиқиб: «жаҳон инқилоби», «бутун дунёда сотсиализм галабаси» ҳа-қида ҳайкириб кўрди, аммо бу оташин ҳайкириқлар ўша пайтдаги мустанлақани Россия халқларига таъсир этмади. «Доҳий» 1918 йилдан бошлаб, «миллатларни ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳўқуқи» ҳақида сўзлай бошлади.

Бу гўзал ваъдаларни тўқиган кўзбўямачи Ленин «Муро-жаатнома»га ишониб, 1918 йилда истиқлолни эълон қилган Бошқирдистон, Татаристон, Туркистон, Қирим ва Кавказни-нг мусулмон халқларини, Туркистон мухториятини қонга бо-тириб ўз империясига қайтарди. Бу лазиз эркинлик ваъда-лари остига имзо чеккан Сталин орадан оз вақт ўтар-ўтмас барча эркинликларни узоқ замонлар қонга ботирди, ҳамма эркеварларни қирди, Файзулла Ҳўжаев, Акмал Икромов каби давлат арбобларини, Фитрат, Чўлпон, Қодирий, Му-наввар Қори каби зиёлиларни, минглаб тийракқўз тирик қалбларни отиб ташлади, навқирон ёшида вилоят сарқоти-би бўлган Нормат Исроиловни 34 ёшида 1938 йил 8 октя-брда ўлдириб, унинг сингилси Зулфияхоним ва кўёви Ҳа-мид Олимжонни «бахт ва шодлик қўйчилари» этди. «Совет Ўзбекистони» Давлат Гимни мусиқасини ёзган буюк баста-кор Мутаваққил Бурҳоновни халқимиз яхши билади. Бу Ги-мин: «Ассалом, рус халқи — улуг оғамиз», — деб бошланар-ди. Мутаваққил Бурҳоновнинг акалари Мукамил Бурҳонов («Миллий иттиҳод» ташкилотининг хазиначиси), Муаммий Бурҳонов (Бухоро ҳўкумати бошлиғининг қотиби), Маъзар Бурҳонов (Бухоро маориф нозирини муовини) ва жияни Мис-боҳ Бурҳонов (ёзувчи) бир кунда 1937 йил 25 октябрда отиб ташланганди. (И. Усмонов. «Қатагон қўрбонлари», «Ўз-бекистон», 1912 йил, 22-бет, Ғ. Қўличев. «Зулматдан са-долар», «Адолат», 1994 йил, 14—44 бетлар). Коммунизм гоё-лари ана шундай «зилган» эди. Биз қўпична машҳур қата-гон қўрбонларини ёдга оламиз, оқлаймиз, Оқдий кишилар сони эса беҳад кўпдир.

Иккинчи Жаҳон урушини зўр бериб афсонавийлаштир-ган, баҳайбат дидисиз ҳайкаллар тиклаб, ҳар йили танқлар ва ҳарбий аслахалар намойишини уюштирган совет тузуми қолаб, халқимиз мустақилликка чиққанга уруш қўрбона-ларини номма-ном санаган «Хотира» китоблари чоп этилди, ажойиб ҳайри иш қилинди. Уйлайманки, энди 1917 йил-

дан, эҳтимол, XIX аср ярмидан бошлаб 1990 йилгача бўл-ган чоризм ва сотсиализм қўрбонларининг ҳам «Хотира» китобини чоп этишга қиришмоқ керак. Оқ пошшодан Гд-лягача бўлган қатли ом қўрбонларининг сони минглаб эмас миллинлабга борар, бу китоб баридан залворли, қабр тоши-дай оғир бўлажақдир.

Бугун энди қад ростлаб, мустақил давлатини, тиклаётган, ўз йўлини ўз қўли, дили, иродаси билан барпо эта ташла-ган халқдан яна «коммунистик гоёлар» изини излаш ҳам қулғили, ҳам ачинарлидир.

Аср бошида жадидларимиз ва «ёш бухороликлар» каби ҳаракатчиларимизнинг бошини гангитган коммунизм гоёси ўша пайтдаёқ қош бўлиб улгурган эди. Чоризмдан озод бўлиб, мустақил Туркистонни болшовоилар байроғи остида тикламоқчи бўлган Файзулла Ҳўжаевлар қўрдиқларки, чори-зм ўрнига — болшевиизм, «оқ пошшо» ўрнига — қизил пош-шо, қозилар ўрнига — чаркамзўлли комиссарлар, губер-наторлар ўрнига — «обком бова»лар, амирлар ўрнига сар-қотиблар ўтирдилар. Маҳбўсхоналар ҳам, зулм ҳам ўрнида қолаверди. Туркистон озод бўлмади.

МУДҲИШ САЛТАНАТ

1920 йилда Бухоро инқилобини нишонлаш учун Бухорога борган Мунаввар қори ҳайратга тушади: «...у ерда мачит-мадрасаларда руслар от боғлаб қўйганининг ва бебошлиқ-лар қилганининг гувоҳи бўлдик. Сафаров уларни тартибга қачиришга уринди. Лекин сал ўтмай, рус қўмондонларидан уни мидлатчилик ва асқилинқилбчиликда айблаб имзола-ган хатлар тушди. Оқибатда... «Фитрат Мунаввар қорини қучоқлаб йиғлаб юборди: «Биз бундай инқилобни хоҳлама-ган эдик. Биз амирни ағдариб, адолатли жамяят барпо эт-моқчи эдик...». Амир ағдарилгандан икки йил ўтар-ўтмас, улар болшовоиларга алданганларини сезиб улгурдилар. Ам-мо кечиккан эдилар. Кўп ўтмай ажал қиличи бошларида ўйнай бошлади.

Бугун собик совет тузумини калтабин кишиларгина қўм-саши мумкин. «Бир тийинлик гуғурт», «икки сўмлик гўшт»ни ўйлаганда совет салтанатида одамнинг қадри ҳам бир тийин-лик бўлиб қолаганини эслаш жоиз. Бугун қадр-қиммати-мизни, жаҳон халқлари орасидаги муносиби ўрнимизни то-паяпмиз-ку. Дўқонларда мўл-қўлчилик. Айирмлар: «Авалл пул бор эди, нараса йўқ эди, энди эса нараса кўп, пул кам», — дейдилар. Тўғри, ўшанда пул бор эди, аммо оддийгина хоҳатхона қозғози ёки иккинчи учун соатлаб навбат кутар-диқ, улғуриб қирсовунга етсак, етишсак — бошимиз осмон-га етарди, майда нарсаларга ҳурсанд бўлардик, «Совет хал-қининг боши етмиш йил навбатда сарғайиб туришдан бў-шамди, тузум назаримизни пастлаштириб қўйганди. Агар-да бугунги тўқинчилик совет даврида бўлганда, ўша даврдаги пул ҳам тугарди. Тузум одамдай қўн қўраётган мамлакат-ларга чиқармасди. Шўни қўмсаш мумкинми?! Беш-олти йил-лик ясалган фаровонлиқни. Қолгани-чи?»

1917—1919 йиллар: очарчилик, миллий мухториятни қон-га ботириш, низолар; 1920 — 1925 йиллар: қулқ қилиш, мулаларни қамаб, масжидларни бузиш, 1925 — 1933 йил-лар — қахатчилик, йўқчилик, 1934— 1939 йиллар: қатли ом, зиёли, имонли одамларни қамаш ва отиш, 1940 — 1945 йиллар: уруш, йўқчилик, ўлимлар, вайронгарчиликлар, 1946 — 1956 йиллар: хонавайрон бўлган юрт, ери тортиб олиниб сургун бўлган халқлар, зогора нон тикилиб ўлган гўдақлар; 1956 — 1976 йиллар: «Совуқ уруш», ҳарбий политсиавий тузум, «импреалистлар ҳўжуми» вавасалари, 1976 — 1986 йиллар: турғунлик, иқтисодий ва сиёсий инқирознинг бош-ланлиш... Ҳўш, ўзи қачон одамдай яшади «совет-халқи» аталган аҳоли?! Етмиш йил бутун жаҳон билан уруш ҳоли-дада яшаб ички ҳаётда эса тинимсиз ўз аҳолисини қириб келган, тўхтовсиз оғир фожиали сиёвоиларга ташлаган юҳо тузумини қўмсаб бўлармикин?

Одамни гоёнинг қулига айлантирган замон ўтди. Биз идеократик тузумдан кечдик ва демократик жамяят сари ҳаракат қилмоқдамиз. Шундай пайтда, ўзбек халқининг меҳ-нати ва раҳбариятининг жасорати тўғайли Ўзбекистон жа-ҳонга чиқаётган, ўз салоҳиятига ва қудратига муносиб та-рзда барча мамлакатлар билан тенг ва ўзаро фойдали му-носабатлар ўрнатаётган замонда юртга ўт қўйиш учун ке-чаги куннинг совуган ўқоғидан кул тиктилаб чўғ ахтараётган-лар ҳам хатарли, ҳам ачинарлидир.

АЖАЛ ТЕГИРМОНИ

Қўриб ўтирганимиздай бугун исботини топдики, собиқ совет тузуми асосида ғайритабиий таълимотга қурилди, уни халқ қабул қилолмади, натижада халқ қилиқ, дор ва маҳ-бўсхоналар билан «фаровон» қилинди, қонлар дарёдай оқ-ди. Шўро салтанатининг 73 йиллик тарихи фақат урушдан иборат бўлди-ку, 1917 йилда мулкдорлар, диндорлар, зиё-лилар, «оқлар», «босмачилар» билан урушдан бошланиб,

маълумотлар мавжудлигига, турк-мўтул алоқалари эса хал-қимиз этногенези масаласини ёритишда муҳим ойдинлик-лар қиритишга диққатни тортиди. Маърузалар юзасидан мунозарарга чиққан ЎзФА мухбир аъзоси, Тарих институти директори Абдулаҳад Муҳаммаджонов, филология фанла-ри доктори Ҳ. Абдусаматов, филология фанлари доктори Қўзқўбой Маҳмудов, тарих фанлари фоктори Мирсодиқ Исҳоқов, филология фанлари доктори Қосимжон Соди-қов, ва бошқалар давра сўхбатининг бевосита қўлэзма манбалардаги далиллар кенг жамоатчилик ҳўқмига ҳавола этиш мақсадида мутахассисларнинг нуқтаи назарини «э-тногенез» муаммосига қаратилганлигини муҳим, деб эъти-роф этишди ва ўз фикр мулоҳазаларини билдиришди.

Давра сўхбатини яқунлар экан А. Қажомов шундай деди: «Биз бу масалага қайта-қайта мурожаат этимиз. Мақсад этногенез ҳақидаги фактлар ҳам бўлсин. Шу соҳа мута-хассислари уюшсин. Ўзбек халқининг келиб чиқиш маса-ласи муаллақ муаммо бўлиб қолмаслиги керак. Қимнинг-ки, мулоҳазаси бўлса аниқ асосга таяниб айтсин. Шарқ тарихчилигининг яхши аъёнаси бўлган, тарих Одам ато-дан бошланиб сунгги нуқтаи — ойи кунгача аниқ айтил-ган. Бизда европа тарихчилигига ҳос услуб талқини исти-вор бўлиб, Шарқ тарихини тан олмаслик кайфияти устун. Форобий, Беруний, Қошгарий, Навоийлар ўз тарихларини европаликлардан кам билмаган. Кейин бу дамларни ҳам ёш алоқда ўргатайлик. Шарқда аъёна бўлган хронологик тақвимни бу кунги тартибга муқояса қилиб қўчмаликка англашмадиган ҳолда кўрсатайлик. Бизда шарқшунослик-нинг икки қатта алоқди қўш ишларни амалга оширди, қан-чадан-қанча манбалар чоп этилди. Бу ишларни ўрганивчи азаматлар қани? Фақат инкор йўлидан бориш ҳам им-мийликка эид.

Бу йил мактабга бораётган болалар XXI аср Ўзбекистон кемажанини ҳал қилишади. Биз ўз ишларимизни давом эттирадиган авлодин шакллантириб, уларни йўллавимиз керак. Бу кунги давра сўхбатимизнинг бош мақсади ҳам шундир.

Давра сўхбати қизгин баҳс-мунозаралар билан ўтди. Иш-тироқчилар яна бу мунозара юзасидан йигилишга кели-шиб олишди.

Ш. ТУРДИМОВ

1989 йилда «Афғон уруши» билан тугади бу қонли тарих. Энг дахшатлиси; бу тузум нафақат «ташқи душман» билан, ҳатто ўз халқи билан ҳам изчил курашиб келди. Сталин: «Агар душман биз томонга ўтмаса, уни йўқотиш керак», «Ким биз билан эмас экан, демек, у бизнинг душманимиз-дир», «Ички душман ташқи душмандан ҳавфли», — дер эди. Унинг «ички душмани» — ўзбек халқининг жонқуяр фарзан-ди Файзулла Ҳўжаев, Отабек ва Кумушининг гўзал ва инжа муҳаббатини кўйлаган Абдулла Қодирий, бўлбўлабон Чўл-пон бўлди.

Ном «сотсиалистик», асли қулдорлик жамяти бўлган коммунистик тузум инсон эркини, ўз-ўзини бошқариш гоё-сини инкор этган эди, қўл-оёқни, фикрни чирмовукдай си-киб, улкан ҳарбий, политсиавий назорат тизими ишларди. Пойлоқчиликни чиройли қилиб «назоратчи» дейишарди. Иш ҳам, дам олиш ҳам, ижод ҳам, хулқ-атвор ҳам — барчаси назорат остида эди. Ҳатто уйқунгдан хабардор туришарди — Худо кўрсатмасин, «антикоммунистик» тушлар ҳам қўр-маслигинг керак. Меҳнатқашнинг ўз меҳнати маҳсулидан бегоналашуви унинг шахс сифатида юзсизлашувиға олиб

Карим ҲАКИМЎҒЛИ

келди. Ҳамма нараса тортиб олиниб, пойтахтда жамланар-ди, кейин қайта тақсимланарди. Пойтахтнинг қудрати асли-да ана шу тақсимотда эди. Яратилган бойлиқнинг кичик бир қисми меҳнатқашга «партия ва ҳўкуматнинг гамхўрли-ги» тарзида қайтиб келарди. Яна у «миннатдорчилик» бил-дириб туриши шарт эди. Қўп ёки кам ишлаганининг фарқи йўқдай эди. Буюк масҳарабоз айтгандай: «Ҳамма тенг! Ҳеч ким бошқа бировдан яхши яшаши мумкин эмас! Ким яхши яшашни хоҳласа, у яшамайди!»

Сотсиализмда одамлар бу тахлит тирикчиликка ўрганди-лар, қўрииб турган алдовни сезмадилар, англашга ҳам уринмадилар, зеро англаш ҳам ҳавфли эди, фаҳмили одам-лар турмага йўл олардилар. Халқ эса навбатдаги «гамхўр-лик»ни кутиб яшайверарди, «гамхўрлик» халқнинг ўз ҳўсо-биданлигини ўйлаб ҳам ўтирмас эди.

Эркин меҳнат қилиш шароити ва қафолати йўқлиги, бо-зор ва товар ишлаб қичаришнинг инкор этилиши, давлат мулкнинг тўла ҳўқмонлиги ва жиддий рақобатнинг мав-жуд эмаслиги иқтисодий-сиёсий эркинлиқнинг барбод бў-лишига олиб келди, шахсини иқтисодий мардикорлик маши-насининг бир бўлакчасига, сиёсий манқуртга айлантириб қўйди. Иқтисодда инсон мулкидан бегоналашди, сиёсатда ҳўқимиятдан маҳрум бўлди. Албатта тоталитар давлатда иқтисодий қуллик ва сиёсий террор ҳамнафас юради.

Шўро даврида: «Говорит и показывает Москва», — дега-нини дўстларимга «Москвадан гапирамиз ва кўрсатиб қўя-миз» — деб таржима қилиб берардим. Улар қулишарди. Холбуки, бу «таржима» коммунистик тузумнинг фаолиятини тўлиқ акс эттирарди.

Қатли ом совет салтанатининг доимий усули эди. У Лениндан бошлаб Горбачёвгача давом этди. Сталин жи-соний террор қилса, Брежнев руҳий террор қиларди, маънан эзарди. Совет тузуми «босим»ни тушириб туриш учун, уйғонган халқ жўнбашга келмаслиги учун вақти-вақти билан «қон қичариб», яъни ақли одамларни ўлдириб турарди.

Биринчи режали қатли омни Ленин 1921 йилда «менше-вик»ларга қарши ўтказганди. Аммо Сталин 1925 йилдан бош-лаб то вафотигача мунтазам оммавий қиргин ўтказиб турди (у партия қарорларида одамқушлиқни чиройли қилиб «то-залаш» деб атайди).

Иккинчи жаҳон урушигача СССРда — олти марта расмий тозалаш ўтказилган: 1) «партиянинг олий ўқув юртлири ва муассасалардаги ташкилотларини тозалаш» — 1925 йил; 2) «кишлоқ партия ташкилотларини тозалаш» — 1926 йил; 3) 1929 — 1930 йиллардаги қатта тозалаш; 4) 1933 йилги «қатта тозалаш» («болшая чистка»); 5) партия ҳўжжатларини ал-маштириш мавсумидаги «қатта тозалаш» — 1935 — 1936 йиллар; «партия, армия, зиёлилар ва халқни буюк тозалаш» («великая чистка») — 1936 — 1939 йиллар.

Ҳар бир янги тозалаш қомфирқадан қўлаб коммунистлар-ни «қичириш» билан қўшиб олиб бориларди. «Партиядан ўчириш» айна пайтда қувгин бўлиш, қамалиш ва ниҳоят, отилиш демакдир, «партиядан ўчиш» ер юзидан ўчишга те-нгидир. Қатагон миллий республикаларда марказга нисба-тан нафратни қўнайтирарди. Бу нафратни бостириш учун Сталин таъқиб ва таъзиқни қўнайтирарди.

Ажал тегиормони тинимсиз айланаварарди, аввал юзлаб, кейин — минглаб, охири — миллионлаб халқни, ватан му-стақилигини деган кишилар қувгинга учрайверди; бироқ пар-тия «монолит» ҳам, «интизомли» ҳам бўлмади, Москва я-ни, кенг қўламли, кескин «тозалаш»ни бошлади.

Янги «тозалаш» Сиёсий Бюронинг 1932 йил 10 декабе-рдаги қарориди белгиланади («Правда», 1932 йил, № 341). Эндаи «ёт унсурлар», «собиқ оппозициячилар»-гина эмас, қатагон қилиш учун кенг қамровли исталган кишини айбла-са бўладиган маъвум иборалар топилади: «иродасизлар», «ишониб бўлмайдиганлар», «иккиюзламачилар», «бузғунчи-лар», «шубҳақорлар», «юзсизлар»... Бу «айблар»нинг бари-га ёки уларнинг барчасига исталган совет кишинини қирит-иш энди қийин эмасди. Бунинг устига айбосизлигинини ке-чистларга исобт қилишнинг дярйли мумкин бўлмагани, со-вет тузумида ҳаққоний, эркин ва одил судловнинг йўқлиги-ни қўшсак, халқ бошига тушган фожиани тўла ҳис қилиш мумкиндир.

Шундай тузумни қўмсаб бўладими?

Сиёсий Бюро қарори халқдан ўта итоаткорлиқни талаб қилади, «партия ва ҳўкумат қарорларини бажармайдиган-ларни» ушбу қўрсатмага кўра «бузғунчилар» деб атайди-лар, ҳўкумат ҳаракатларини ҳатто «шубҳа остига олиш» ҳам жиноят ҳисобланади, элдан нафақат «темир интизомли» бў-лиш (қўллик), балким айна пайтда «синфий душманлар» билан курашиш (йўндароқ айтганда, пойлоқчилик, жоус-лик) талаб қилинади. Сиёсий иборалар ёнига «дангасалар», «очқўзлар» каби ижтимоий иборалар ҳам қўшилиди, қама-лиши ва отилиши керак бўлганлар сафи махсус кенгайти-рилади. «Буюк тозалаш» давомида Сталин ўзининг душ-манлари туғул, душман бўлиш эҳтимоли бўлганларни ҳам батамом йўқ қилиди, халқнинг ақлу ҳуши, тафаккури, ҳофи-заси йўқ қилинади. Сталин йўқ қилишини керак бўлганлар қаторига «антисовет кайфиятидаги шахслар»ни ҳам қўшди.

Бу айб билан ялангоёқ ишчи-деҳқонларни ҳам, қизил про-фессорларни ҳам, министр маршалларни ҳам, сартарошу фоҳишаларни ҳам қамайверса бўлади. Уфққа қараб ҳўрсин-иб қўйсанг ҳам: «Ҳа, чет давлатлари қўмсаёпсанми», — деб қамайберишарди. «Антисовет кайфият» нима эканини билганга талқин этавердилар, айтилган ҳар қандай гап, чи-мирилган қош, тумтайган чехра «тузумга қарши» деб тал-қин қилинаверарди. Танқид қилсанг — «туҳматчи» бўласан, мақтасанг — «айёр», «асл мақсадини яшириш учун ҳўшомад қилувчи» бўласан, қўшилмай жим ўтирсанг «халқ душман-ларига қарши курашмайдиган», «пасив», «биз билан эмас экан, демек, душманларимиздан бўлса керак», дея гумон остида қолсан. Нима қил ё қўлма — оқибати бир: чекист-лар қўлидасан... Зўравонлик тиғи минглаб, миллионлаб одамларни мўлжалга олаверарди, маҳбўсларнинг қўлғи-дан «айбдор»ларни номига ҳўқуқий ҳўжжатлаштириб қўйишга ҳам улгурмайдилар, «особие совешание»-лар, сирдтан (яъни ўзини қўрмай, сўрамай) суд қилувчи «тройка»лар ишга ту-шади, газета-журналларнинг учдан икки қисми «қош қи-лиш» билан банд эди.

Партияга аъзо бўлган-бўлмаган ҳар бир совет кишиси «онгли» эканининг исобт қилиш учун «халқ душмани» толиб, «қош этиши» шарт эди, бу пасткашлиқни яна «шон-шараф иши» деб қабул қилиш лозим эди. Бир маҳбўсдан: «Нега қамалгансиз?» — деб сўрашганда: «Дангасалигим учун», — деб жавоб берибди. Кейин тушунтирибди: «Бир оғайним билан мусаллас ичиб, суҳбатлашиб ўтирдик, бир-икки ла-тифа ҳам айтган бўлдик. Кейин тарқалишдик. Мен кечаси суҳбат мазмунини қозғога тушириб қўйдим. Эрталаб НКВД га олиб бормоқчи эдим. Тонг саҳарда эшигини бузиб, қамоққа олишди. Ўдустим кечқурун ёзиб олиб борган экан...». Озроқ баҳона топилса бўлди — қамоқ тайин, чунки юқори-дан терилган режа бор. Одамлар — бир-бирига пойлоқчи, халқ бир-бирига душманга айланди. Инсонларнинг ожиз-лиги, бири бирига гина-қудурати ҳам «ишга тушди». Маса-лан, хоразмлик бир маҳбўсининг жиноий ишидан маълум бўлишча, «айбдор» қўниси совчи қўйганда қичи рози бўл-маган. Қўниси эса «антисовет гапларни гапирди» деб ёзиб беради. У ёғи қамоқ, ўқ...

1937 йил июл ойида компартия Марказий Қўмитаси Ста-лин, Еҳов ва Вишинский имзоси билан маҳаллий партия қўмиталарига, НКВД идораларига ва прокуратураларга «душ-ман синфлар қолдиқларини йўқотиш» ишини ўтказиш тар-киби ва қўлами ҳақида махфий кўрсатма юборган. Унда ҳар бир республика ва вилоят учун қанча кишини қамоққа олиш кераклиги (фоиз ҳисобиди) аниқ кўрсатилган эди. Сталин томонидан бу гагли режа (унгача 1925 — 1936 йилларда қанча отилган эди!) «камтарона» — тўрт фоиз этиб белги-ланади. СССРнинг ўша пайтдаги аҳолисига нисбатан ол-ганда, бу тахминан бир галда 5.000.000 кишининг ёстиғини қуришти демакдир. Режа, шубҳасиз ошириб бажарилди.

Ўша пайтлардаги Ўзбекистон Ички ишлар халқ комис-сарлиғи раҳбари Л. И. Леонов — Немировский Москвадаги мажлисдан қайтиб, Тошкентда ўтказган йигилишда: «Биз планни бажаргандик. Бошқа республикалар ошириб бажар-ишибди. Биз уялиб ўтирдик. Энди қўшимча отишимиз ке-рак», — деган эди.

Халқдан ўзи қамалмаслиги учун кимнидир «қош қилиш», яъни туҳмат қилиш талаб қилинарди, кейин у шўрлик ўзини оқлолмас, иқдор қилинарди. Совет терговни ва судловининг бу аъёнавий усуллари кейин 80-йилларда «ўзбеклар иши»-да ҳам қўлланлиди.

Шундай тузумга қайтишга ақли ноҳисларгина чорлаши мумкин.

НКВД Фарғона вилояти бошқармасининг бошлиғи П. Блинков 1937 — 1938 йилларда маълум вақт «тройка»-нинг қотиби вазифасини бажарган. Унинг гувоҳлик беришча, ишларни «қўриб қичиш» учун бир минутдан ўз минутгача вақт ажратилган, «тройка»-нинг ҳар бир маҳлусида 500—600 кишининг тақдирини ҳал қилинган. Савол-жавоб ўтказилма-ган. Жараён ўрис тилида олиб борилган: «Судланувчилар бу сўйиш ва ҳақоратларни тушунишмасди. Мўлтрлар тури-шарди. Бироздан сўнг улар отиб ташланарди. Вилотларда, турли миллат вакиллари айбланарди: форсий бўлса — «Эрон жоуси», уйғур бўлса — «Хитой жоуси», дарий бўл-са — «Афғон жоуси»... Ўзбеклар эса дуч келган айб билан отилган эди. Ўзбекистон ички ишлар халқ комиссарлиғи қотибияти бошлиғи бўлиб ишлаган П. С. Маршиненковнинг айтишча: «Самарқанддан «тарвуз уруғининг ақли навлари ҳақидаги маълумотларни инглиз айғоқчиларига бериб юбор-ганлик»да айбланиб, юзлаб одамлар қамоққа олинди. Ва-ҳоланки, тарвуз уруғи умуман сир сақланмас, уларнинг ош-кор қилиниши учун қонунда жазо кўрсатилмаган эди. Анг-лия эса умуман тарвуз етиштирмасди». Шундай айблар бил-лан минглаб-миллионлар одамлар қамаб, отиб юборилди.

Шундай тузумни ўз халқига ишонмаган, ишлаб, боққан фўқаросига қарши—уруш ва қиргин ўтказган тузумни қўм-саб бўладими?

40-йилларда халқларни ёппасига мажбурли қўчир-қўчир авжига чиқди. Совет тузуми Бериянинг қўли билан «юксак малакали» қатли ом бошлади — эндиликда халқлар ёппаси-га Сибир ва Туркистонга сургун қилина бошланди: ингуш-лар, чеченлар, қалмиқлар, қорачойлар, болқорлар, қрим та-тарлари, волгабўйи немислари, месхетли туркларни, латиш, Литва, эстонларнинг қатта қисми «душман халқ» сифатида ватанидан қўйрилди. Хрущёв кейинчалик ҳайрон бўлган эди: «Во ажаб, азиз ерларидан бутун

3

Самарқанднинг Туркман қишлоғи. Саҳнада шўх-шодон лапар айтётган қизалоқ томошабинларни бутқул сеҳрлаб қўйган эди. Унинг қаламак мисоли рақсга тушишини айтмайсизми. Томоша тутагач бўлди қарсақ, бўлди олқишлар...

Барчани ўзига бирдек лол қолдирган бу қизча ким бўлди экан?

Аслида ўзбек санъати юлдузларга жуда бой. Тама-рахоним, Ҳалимаҳоним, Лутфихоним Саримсоқова, Зайнаб Садриева, Сора опа, Яйра опа... санасак адоғ бўлмайди. Лекин улар ичида яна бир юлдуз борки, томошабинлар қалбига нур бўлиб кира олган. Ҳамза номдаги ўзбек давлат академик драма театрининг етуқ санъаткори, Ўзбекистон халқ артисти Тўтихон Юсупова айни кунларда ўзларининг муборак 60 ёшларини нишонлаётган. Саҳнада эса мана 40 йилдан буюн халқимиз олқишига сазовор бўлиб келмоқдалар. У кишининг самимий ва одамонахуликлари боис суҳбатимиз тезда жонланиб кетди.

— Четдаги оддий томошабин кўзи билан қарасангиз, Тўти Юсуповага қандай баҳо берган бўлардингиз?

— Қўзга ташланмайдиган, соддагина аёл-да, деб қўяман холос. Агар унинг ижодига жуда қизиқиб қолсам, кейин суҳбатлашардим.

— Шекспирнинг «Ҳаёт — бу театр, одамлар эса ундаги артистлар» деган сўзларини қандай талқин этасиз?

— Яхши маънодаги артистлик қай бир касбни олмаган, барида учраб туради. Батъан уйда ҳам ўтилар, келинлар орасидаги муросани созлаш учун артистлик қилишга тўғри келиб қолади. Шекспир сўзи билан айтганда ҳам, айтмаганда ҳам, бу бор гап.

— Инсон ўз имконият даражасининг деярли 90 фоизидан фойдаланмас экан. Буга сиз нима дейсиз?

— Айрим ижрочилар бир умр ишлайди-ю, лекин улар истеъдоднинг қўшнига қирралари очилмай қолаверди. Агар 1966 йилда устозим Тожхўжа Хўжаев «Ўлимдан кўчали» спектаклидаги жафокаш она ролин «бермаганда эди, менинг актёрлик қирраларимдан бирортаси ҳам намоён бўлмасди.

Бошқа жиҳатни қарангки, қирқ йил давомида 12 мингдан ортиқ қўйлақлар тикибман. Бу ўзимга, қизимга боаларимга тиккан либослардан ташқариси. 1956 йилдан буюн гоҳ ойнаи жаҳонда, гоҳ дубляжда, радиода ишлаб 200 дан зиёд рол ўйнабман.

— Қўшнга актёрлар ўзини у ёки бу тоифага кирувчи ижрочи деб билишди. Сиз ўзинингизни қай тоифа (комик, лирик, трагик) ижрочиси деб биласиз?

— Буни назаримда томошабин ҳал этади. Ижрочи — қўлоанинги лойига ўхшаши керак. Қайси шаклга солса, ўша қиёфага кира олиши зарур. Устига устак санъаткор ўз фикрига ва кучига ишониши керак.

— Театр сизнингча нима?

— Театр мен учун маънавий озуқа, юксак дид, маданиятдир. Мен ҳаётда нимага эришган бўлсам, фақат театр туфайли эришдим.

Саҳнанинг ифодалаб бўлмас қандайдир илоҳийлиги бор. Мени маҳдид этган нарсаси ҳам шу илоҳийликдир. Саҳнага чиқсам ўзимни, яъни Тўти Юсуповани унутиб юбораман. Бир ариям — икки соат саҳнада томоша кўрсатишининг ўзи бўлмайди. Томошабинларнинг қарсақлари эса кишига завқ-шавқ беради, чарчовларни тезда тарқатиб юборади.

— Овлани иккинчи даражали деб билувчи санъаткорлар ҳам йўқ эмас шеклани...

— Турмуш ўртоғим билан бирга олий ўқув юртида илм олганмиз. Тўйимиз қаҳратон киш қуш — 28 январда бўлган. Ҳамкасблар ҳали-ҳали эслашади. Ойла ҳам, саҳна ҳам мен учун жуда муқаддасдир. Батъан янги спектаклга тайёрланиб, ишларини жуадам кўпайиб кетади. Ўйдаги юмушларни бир чеккага суриб қўйишга мажбур бўласан киши. Лекин Мирзиёс ака менга жуда кўп далола, қўмак берадилар.

— Аёлни аёл этиб таъдлантирувчи хислатлар нимадан иборат деб ўйлайсиз?

— Ифбат, шарм-ҳаё, садоқат аёлга гўзаллик, қурқамлик ва жозиба бахш этади. Айнан шу хислатлар аёлнинг аёллигини белгилайди. «Нодирабегим» спектаклидаги Нодираи давронда, «Уфқ»даги Жаннатда, боринтки, «Келинлар қўзғолони»даги Соттио, «Абдулажон» филмидаги Қўлидаҳонларда ҳам шу фазилатлар қай даражададир мужассамлашган.

— Санъатта эҳтигина қадам қўётган ёшларга нима дера олсиз?

— Энди ёшлар тўғри тушунармикин бизни гапларни, билмадим, энг аввало ўғит-маслаҳатларнинг кереғини олсинлар. Бемаҳал гунчалар суламасин дейман. Улар ижодининг қийос гуллағинини кўришни истайман.

Ўзбекистон — келажаги буюк давлат деяпмиз. Унинг буюк келажаги ёшларининг қўлида. Улардан Ибн Сино, Алишер Навоий, Улуғбекларга муносиб ворислар этилиб чиқишини истардим.

Суҳбатни Назокат УСМОНОВА ёзиб олди

сулзода Абдушуккур маҳдумни ҳаммадан илгари кўтлаб, — хуш келибсиз, афандим.

Абдушуккур маҳдум бошини қимирлатиш билан миннатдорчилик билдирди. Бакир афанди ҳам унга кўзлари билан ўз ҳурматиин изхор этди. Полковник аса қараб ҳам қўймади. «Бу кифирни нега эргаштириб юришибди? — Абдушуккур маҳдум унга совуқ нигоҳ югуртирди. — Менга деса, оқ подшонинг ўғли бўлмайдим, барининг уруғига ўт тушсин».

— Турк авлодига мансуб бўлганларнинг ҳаммаси бошига мушкул иш тушса Истанбулга интилади, — деди Бакир афанди салмоқланиб, — тўғрими?

— Истанбул ўзи нимаси билан фахрланади? — деб сўради Мухаммад Амин Расулзода истеҳзо билан.

— Мудофаа деворлари, фонтанлари, саройлари, Аё-София ибодатхонаси, Боязидия, Сулаймония, Аҳмадия масжидлари билан қайсими гурурланмаймиз? — Бакир афанди яна овозини кўтариб гапирди. — Бунда бутун Осиё, Марказий Осиё, қолаверса, Оврупадаги ҳамма турк қавмидагиларнинг хиссаси бор. Аҳдодларимиз қандай қудратли бўлганлар-а!

— Тўғри, қадим-қадимда шундай бўлган, — Мухаммад Амин Расулзода унинг жигига тегмоқчи бўлиб сўради. — Ўша саройлар, тўрт минорали Аё-София ибодатхонаси қачон қурилган?

— Византия даврида, — самимият билан жавоб берди, Бакир афанди.

— Шўхрати дунёни тутган, ҳозир ўзингиз айтган масжидлар-чи?

— Ўрта асрда! — Қолганлари XV-XVI асрларда.

— Яхши билар экансиз.

— Билиминини синаяпсизми?

— Йўқ!

— Хўш?

— Аҳдодлар билан ҳадеб маҳтана берманг!

— Нега?

— Ахир ўзингиз ўйланг, кейинги уч юз йил ичида нима учун ановиларга ўхшаган бинолар қурилмади? Нима бўлди ўзи? Истанбулдагина эмас, Анкарага, Измирга, Аданага, Бурсага, Газантега, Эски шаҳарга, Куняга борсангиз ҳам шу савол қаршисида ҳар қандай аллома бош эгади. Ё нотўғрими? Сиз, усмонли турклар ҳали кўп гапдан беҳабарсизлар. Узоқ аҳдодлар меросини кўз-кўзлашдан бошқа ҳеч нимани билмайсизлар.

— Сизнингча усмонли турклар лаёқатсизми? — Бакир афанди уни изза қилмоқчи бўлди. — Ўз ҳақ-ҳуққини ялангоёқлар қўлга топириб қўйган, ўз юртидан бенасиб бўлган, Марказий Осиёликлар, кавказликлар дономи?

— Мухаммад Амин Расулзода «яна давом этасизми?» дегандай қараб турарди. Бакир афанди унга «буюк математик ва астроном Қозизода Румийни, фалсафа илмининг буюк даҳоси Жалолиддин Румийни, мантиқ ва табаот олими Ҳожишошо Ойдинни, географ Али Абдурахмонни эшитганмиз? Бу буюк алломаларнинг китобларини ўқиганмиз? Истанбулда математика илми мактабини яратган Али Қушчиничи? 1513-1523 йилларда жаҳон харитасини ва елканли флот учун қўлланма бўлиб қолган «Баҳрия» денгиз атласини тузган адмирал «Мухит» асарини биласизми? — деб сўраб, буларнинг бари усмонли турклар фарзанди эканлигини таъкидламоқчи эди-ю, аммо кейинги асрлардан ўшаларга тенг келадиган алломаларни эслолмай жим қолди. Орадаги ноқулай сукунати Мухаммад Амин Расулзода бузди.

— Авф этинг, афанди, — деди у ўйчанлик билан, — эртанги куннинг нима бўлишини ўйламаётган бугунги усмонли туркларга ачинапман.

— Ўзини ҳаддан зиёд ҳурматлайдиган ва улугъ фаҳмловиликни даъво қиладиганларни, пастхаш ва заиф кишиларни Луқмони ҳақим «Чивин ва новвос» масалида хўп ўхшатган, — деди Бакир афанди қулиб, — Чивин новвос шоҳига қўниб, унга:

— Оғирлик қилаётган бўлсам, ишора қил, учиб кетай, — дебди.

— Кимсан ўзинг? — деб у ёқ-бу ёққа қарабди новвос, — кимнинг устига қўндинг ва кимга оғирлик қилдинг?

Сўхбатдошлар жим бўлиб қолишди. Мухаммад Амин Расулзода аччиқлангандай лабларини тишлаб, кўзларини юмиб-юмиб қўйди. Абдушуккур маҳдум асабий қулиб:

— Луқмони ҳақимдан кўп масал қолган. Аммо ҳар бирини ўз ўрни бор, — деди. — Дарёда қўчаётган бола дон солар эди. Йўлдан ўтаётган бир киши унга жим келиб, дарёга тушгани учун уришса бошлабди:

— Эй, инсон, — дебди қўчаётган бола зўрға-зўрға гапириб, — олдин мени қўкиб кетишдан ҳалос эт ва майли, кейин койгинг.

— Бунинг учун идрок зарур, — деди Мухаммад Амин Расулзода, — қарз сўраб келган одамга насихат қилиш қанчалар дахшатли.

— Сизларда бир мақол бормиди? — Бакир афанди қочиримларни эшиттиса келмай аччиқланган ҳолатда Гофуржон бой билан Абдушуккур маҳдумга буринини жийриб қаради. Улардан садо чикмагандан кейин яна ўзи гапирди. — Ҳа-ҳа, эсладим, — деди у қулиб, — иштини йўқ тиззаси йиртиққа қулибди.

— Нахотки, мени тушунмаган бўлсангиз, афанди, нахотки тушунмайсиз? Инсон бугунги кун билан гурурланса ярашади. Биз йилгаб юрибмиз. Сизлар, бизнинг энг биринчи па-ноҳимизсизлар. Аммо ҳозир эртага бошларингизга бизнинг кўн тушмасин демокиман.

— Очирок гапиринг...

— Машварат айни мудида бўляпти, — деб Абдушуккур маҳдум шошириб сўзга қўшилди. — Шўроларнинг қизил туғини бу ерда ҳам қўриб, кўзаларини қоронғулашиб, жонимдан айрилишимга сал қолди. Динсизлар байроғи нега бу ерда ҳам ҳилпирайди? Мусулмонлар нега индамайдилар?

Бизнинг ёлғиз умидимиз худодан, қолаверса, сизлардан-ку. Бу тўғ, ахир, балов-қазонинг ўзи-ку?! — гапириб туриб, Абдушуккур маҳдумнинг лаблари титради. — Бутун мусулмонлар газовотга чорланмаса, кеч бўлади, жаноблар, кеч бўлади.

— Гапларинг доим «мусулмонлар-мусулмонлар». Биз-чи? Ёрдам қўлини чўзиб турган, Россияга атрофдан ҳуруж қилаётган инглизлар-чи? Фаранглар-чи, Олмония-чи, японлар-чи?

Ҳаммалари унинг «саволига жавоб қайтаролмай жим қолишди. Бир оздан кейин жимликни Бакир афанди бузди, Сергей Панченкони «тўғри сўз, қатъиятли» деб мақтади. Баҳс яна ўз-ўзидан қизиб кетди.

— Ҳамма ниятларимиз Садриддинхон муфти билан учрашувда жамланган, — деди Мухаммад Амин Расулзода суҳбатга яқун ясагандай бўлиб, — Сизларнинг биз * билан, Туркия, Англия, Олмония билан ҳамкорлик қилишдаги мажбуриятларингиз кенг муҳокама қилинган.

— Худди шундай, — деб Гофуржон бой ўридан кўзгалди. — Энди томоқни ҳам озгина мўллайллик. Қайси хилидан олиб чиқай?

— Ўзимизнинг Раки * маъқул, узокроқ кайф беради, — деди Бакир афанди. Ичкилик бор ердан худди кутурган итдан қонгандай узок юрадиган Абдушуккур маҳдум «қўз қеламан» ишораси билан ўридан туриб, ташкарига чиқиб, Гофуржон бойдан кетишга ўз сўради.

— Тоғам ҳақидига саволимга жавоб ололмадим, — деди хайрлаша туриб, — бирор гап айтолмайсизми?

1. Шаҳарга яқин, Босфор бўйидаги Бебек тоғи.
2. Озарбойжон мусоватчиларининг Истанбулда чоп этиладиган журналчи.
3. Океан.
4. Мусовотчилар билан демоқчи.
5. Ҳуш сувида олинган арок.

на:

— Туғ! — деди.

— Қанақа туғ, кимнинг туғи?

— Ўзингиз қўриб турибсиз-ку? — деди ўзини оғир тутишга уринган Гофуржон бой. Аммо унинг аъзоибадани титраб кетганини Абдушуккур маҳдум сезиб қолди.

— Ана шу лаънатидан қочиб келган эдим-ку бу дарвозаси йўқ юртга. Ҳеч бўлмаса ана шу қизил қонни қўришдан қутуламан деб! — Абдушуккур маҳдум худди бошига қалтак тушиб, гангиб, суянадиган жой қидирган жабрдийдадай ўзини у ёқ-бу ёққа ташлаб, охири кўзларини юмиб, ҳушини йўқотгандай ёнбошлаб олди. Извош бир меъёрга елиб борарди. Унинг тақ-туқ овозидан Абдушуккур маҳдум ҳушига кела бошлади. Аммо кўзини очишга мажолги йўқми ё қўрқатми биллиб бўлмасди. Юзига муздай-муздай урилаётган шабада эмас, назарида қимдир ҳалиги байроқни унинг тепасида кўтариб бораётгандай, байроқ ҳилпираб, унинг бетларига тегаяётгандай туйилиб, беихтиёр чўчиб, кўзини очди. Гофуржон бой ҳам ҳалигиндай аланг-жаланг эмас, бошини ерга эгиб кетяпти.

— Бу ерга қандай келиб қолди? Нега уни улоқтириб, йиртиб-йиртиб, ёқиб юбориш-майди? — Абдушуккур маҳдум ўзини ўнглаб, Гофуржон бойга ёлвориб нигоҳ қадади, кўзлари умидсиз мўлтиради.

— Суҳбатни уйда давом эт-дирамиз.

— Нега уйда? — Абдушуккур маҳдум тоқатсизланди. — Нега

Таниқил ёзувчи ва шоир Ўлдош Сулаймон янги романида Фаргона водийсининг Улуғ Ватан уруши арафасидаги манзарасини, кишиларнинг ўша вақтдаги руҳий қиёфасини, маънавий ва моддий тобеллигининг ички ва ташқи азоб-ларини, севгида адашшининг фожияларини, Ватан ҳиссиётини ва ҳақиқий муҳаббатнинг қудратини кўрсатишга уринган.

Қуйида ана шу «Армон» романидан парча ҳавола этилмиз.

— Сизни қўришим Аллоҳнинг инояти, — деди Абдушуккур маҳдум вужуди қизиб, — энди тоғам ҳам тоғиладилар, тўғрими, тақсир?

Гофуржон бой индамади. Унинг кўзи худди сувга тушиб жимирлаган қуёш нуридай ўйноқи ва ялтироқ эди. «Худди голиблардай юрибди. — Абдушуккур маҳдум унинг кўзига қараб, хайрон бўлди. — Ўзини ҳеч олдирмабди. Қайтага ёшариб кетибди. Йўқ. Ёшаргани йўқ. Ўзига ярашган қандай соқоли бор эди. Қидририб юборибди. Қўнғиз мўйлов қўйибди. Ўзини ёш кўрсатмоқчими?» Гофуржон бой унинг кўнглидан ўтган гапларни сезгандай жимлайиб қаради.

— Қаерга тушингиз?

— Ит топмас жойда, — деди Абдушуккур маҳдум ҳазин овозда.

— Қани, бизникига юринг, — деди Гофуржон бой. У Абдушуккур маҳдумнинг кўнглидан тутиб, катта кўча бўйига бошлади. Рўбарўда келаётган икки кишига кўзи тушган Гофуржон бой Абдушуккур маҳдумга «ўзингизни танитманг» деган маънода ишора қилиб, тескари ўтириди. Иккала йўловчи улар ёнида бир оз тўхтади.

— Маҳдум почмагга ўхшайдилар-ку. Аълоҳон ҳазрат билан бизникига келиб турардилар.

Абдушуккур маҳдум улар томонга беихтиёр юзланди. «Солиҳон бойнинг валиталари-ку? — у кўзларига ишонмай бақрайиб қаради. — Бунча исқирт бўлиб кетишибди».

— Танимапсизми? — Солиҳон бойнинг иккала ўғли Абдушуккур маҳдумнинг этагини ўлгани бараварига югуришди. Абдушуккур маҳдум худди туш қўраётгандай қарахт эди. Тоғаси Аълоҳон ҳазратга эргашиб, ҳар хил маъракалар муносабати билан Солиҳон бойнинг ҳовлисида кўп бўлган Абдушуккур маҳдум Алибек билан Валибекни жуда яхши танир эди.

— Бу гапандаларни ўзингизга ақинлаштирманг, кўйинг, қораси юқсин, — Гофуржон бой жулдур кийинган бу икки йигитга қайрилиб қарагандан ҳазар қилгандай тескари турганича Абдушуккур маҳдумнинг енгидан тортиди. — Кетдик.

— Тўхтанг, маҳдум почна, — иккала йигит бараварига ялинди. — Бизни очлик балосидан қутқаринг.

— Ўзим очман, иложим йўқ, — деди Абдушуккур маҳдум ўзини

Гофуржон бойга мослаб, — тўғрими, бой?

Гофуржон бой кўл силтаб қўя қолди. У Абдушуккур маҳдум билан изовошга шошилиб ўтириб:

— Бор-йўқларини икки йил бурунроқ олдириб қўйишган, — деди, — ўшандан буюн таниш-билиш қидиришган, янги келганларнинг кўнглидан бўлишини билиб, йўл пойлашади, тиланчилик билан кун кечиряшади.

— Отаси қаерда?

— Йўлда юраги ўйнаб ўлган деб эшитганман.

— Иккаласи ҳам, адашмасам, уламолар оиласининг қизларига уйланган эди. Тўғрими?

— Тўғри!

— Бизга туришадими?

— Қайда дейсиз? — Гофуржон бой қулди. — Иккаласининг хотини ҳам ойдай экан.

— Нима бўлди? Бирортаси тортиб олдим?

— Қизиқ экансиз-ку, маҳдум, — деди Гофуржон бой иккала кафтини иккала тиззасига уриб, қулиб-қулиб, — бу ерда бировнинг хотинини тортиб олиш шарт эмас. Хоҳласангиз, ўша эрининг ўзи хотинчасини зўрлаб қўйингизга солиб қўяди.

— Ё алҳазар!

— Нега алҳазар?

— Сизнинг ҳам шундай қуфр ишларга раъйингиз борми?

— Абдушуккур маҳдумнинг ич-ичи қоронғулашиб кетди. — Гуноҳ ботқоғига қўриб-билиб туриб ботиш-ку бу?

— Эй, муҳтарам маҳдум-эй, — Гофуржон бой қулди. — Гуноҳ-гуноҳ деб, ўзимизни тийиб-тийиб, олган савобимиз охири юртдан бадарғалик бўлдики?

— Тангрига ҳамд ва миннатдорлик бўлсинки, юртдан бизни ҳеч ким қувгани йўқ, — деди Гофуржон бой беҳос туюқиб, — ўзимизни олиб қочмаганимизда бошимиздан айрилар эдик.

— Бош айб ўзимизда, ҳаддан ошиб кетдик, бойларимизнинг қўнчилиги хотин қўпайтириш билан овора бўлдилар. Оғизда бирлашмиш ҳақида гапириб, амалда бир-биримизнинг тағимизга сув қуйдик. Аммо энди қўйинишдан наф йўқ, — деди Абдушуккур маҳдум, — бош эгмасликдан бошқа иложимиз йўқ. Ахир бу қисмат Аллоҳнинг иродаси!

Гофуржон бой ҳарфаласи пир бўлганини билдириб, ўн қўлини силкитиб-силкитиб қўйди. Иккалалари ҳам жим бўлиб қолишди. Абдушуккур маҳдум асабийлашиб иложи бўлса, изовош шарт тўхтатиб, Гофуржон бой билан хайрлашмай, тушиб қолгиси келиб, унга жаҳл билан қаради. Худди гўшга боқилган новвосдай семиз, думалоқ Гофуржон бойнинг кўзлари атрофга аланг-жаланг тикилиб-борарди. «Бу ерга ана шу расовларни қидириб келдимми? — Абдушуккур маҳдум хаёлига беҳос келиб қолган бу фикрдан қўрқиб кетди. — Нега келдим? Заифман билан оғзимдан нега бу ёққа судрадим? Мен билан ҳеч кимнинг иши йўқ эди-ку? Ўзлагимни тоғамимди? Уни сўрасам, нега мана бу ҳулки бузуқ гапни бошқа ёққа бурди?» У Гофуржон бойга шахд билан юзланиб:

— Жаноби ё, — деди-ю, бўзига нимадир тикилиб, кўчанин у юзига байрабй қараб, гапини чала қолдириб, ўридан туриб кетди. — Нима бу, жаноби бой? — у саволининг мазмунини ўзгартирди. — Нима ўзи бу?

Гофуржон бой қўрқимлигина бини пештокида ҳилпираб турган қизил байроққа худди эътибор бермагандай бепарвоги-

Миллий Мислани
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир:
Иброҳим
ҒАҒУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган.
Буюртма: Г — 0342.
5877 нусхада босилди.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Газета IBM компютериде терилди ва саҳифаланди.

Манзилмиз: Тошкент-83,
Матбуотчилар кўчаси — 32.
Телефон 33-50-18.
«Шарк» нашриёт-матбаа концерни босмахо-
наси. Манзили: Тошкент шаҳри,
Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи — Бектемир ПИРНАҒАСОВ.